

Profesor Stefan Leleńtal (1935-2025) Wspomnienie

Źródło: Archiwum WPiA UŁ

Polska nauka, prawo karne, prawo karne wykonawcze, prawo penitencjarne oraz więziennictwo poniosły ogromną stratę, bowiem 10 maja 2025 roku odszedł prof. dr hab. Stefan Leleńtal. Z Łodzią związane było całe jego życie. Urodził się 2 listopada w 1935 roku. Wykształcenie podstawowe, średnie i wyższe zdobył w tym mieście. W 1954 roku ukończył I Państwowe Gimnazjum i Liceum im. Mikołaja Kopernika. Studiował na Wydziale Prawa Uniwersytetu Łódzkiego. Pracę magisterską pt.

„*Problematyka samoistnego kodeksu karnego wykonawczego*” napisał pod kierunkiem prof. Emila Stanisława Rappaporta – kierownika Zakładu Prawa Karnego Wykonawczego, który jeszcze w okresie międzywojennym zabiegał o wyodrębnienie przepisów dotyczących wykonywania kar i innych środków prawnokarnej reakcji na przestępstwo w postaci samodzielnego aktu ustawowego pod postacią Kodeksu karnego wykonawczego. Ten zamiysł został urzeczywistniony dopiero Ustawą z 19 kwietnia 1969 roku – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 13, poz. 98 ze zm.). Fakt zainteresowania Profesora nowoczesnym sposobem uregulowania podstaw prawnych wykonywania kar kryminalnych z pewnością miało wpływ na Jego zainteresowanie funkcjonowaniem tego prawa w praktyce, obserwowaniem jego skutków, opiniowaniem jego zalet, wnoszeniem propozycji jego nowelizacji. Po ukończeniu studiów prawnych w 1958 roku Profesor myślał – jak pisze we wspomnieniach¹ – o aplikacji sądowej lub adwokackiej. Tego zamiaru nie zrealizował. Z dniem 1 października 1958 roku podjął pracę w Służbie Więziennej. Na motywację podjęcia pracy w Służbie Więziennej po ukończeniu studiów wpływ miał prof. Emil Stanisław Rappaport. „*Z perspektywy ponad 62 lat (lipiec 2020 r.) – pisze Profesor – decyzja ta była uzasadniona. Mogłem dzięki temu uzyskać wiedzę o praktyce wykonywania kary więzienia, a także w pewnym zakresie wywierać na nią wpływ*”². W Służbie Więziennej pracował do 31 lipca 1965 roku na wielu stanowiskach od praktykanta wychowawcy do kierownika działu penitencjarnego w stopniu kapitana. Profesor odszedł z więziennictwa nie z powodu utraty motywacji do pracy w szczególnych warunkach, lecz z powodu wprowadzenia zakazu łączenia pracy naukowej z jakimkolwiek zatrudnieniem. Pracę w więziennictwie łączył z pracą naukową na Uniwersytecie Łódzkim. W 1959 roku został zatrudniony jako asystent w Zakładzie Prawa Karnego Wykonawczego i Polityki Kryminalnej, którego kierownikiem był profesor Rappaport. Z chwilą likwidacji tego zakładu po przejściu profesora Rappaporta na emeryturę Profesor został zatrudniony w Zakładzie Prawa Karnego. W tym Zakładzie, a następnie Katedrze Prawa Karnego był zatrudniony jako asystent, starszy asystent (1962–1964), adiunkt (1964–1973) i docent (1973–1978), zastępca kierownika Katedry Prawa Karnego (1984–1989), od 1 października 1989 r.

¹ S. Lelental, *Wspomnienia z pracy w Służbie Więziennej oraz innych działaniach związanych z wykonywaniem kary więzienia*, [w:] A. Nawój-Sleszyński, M. Niewiadomska-Krawczyk (red.), *Oddziaływania wobec skazanych na karę pozbawienia wolności w polskim systemie penitencjarnym*, Łódź 2020, s. 213.

² S. Lelental, *Wspomnienia z pracy...*, s. 213.

jej kierownik. W dniu 30 września 2006 roku przeszedł na emeryturę. Od 1981 roku kierował reaktywowanym Zakładem Prawa Karnego Wykonawczego.

Obok pełnionych stanowisk w strukturze organizacyjnej Wydziału Prawa w latach 1978–1981 sprawował również funkcję Prodziekana Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego, a w latach osiemdziesiątych XX wieku funkcję Zastępcy Rzecznika Dyscyplinarnego, a następnie Przewodniczącego Komisji Dyscyplinarnej dla studentów Uniwersytetu Łódzkiego.

Rozwój naukowy Profesora znajdował wyraz w uzyskanych lub nadanych stopniach i tytułach naukowych. Stopień naukowych doktora nauk prawnych uzyskał 22 maja 1964 roku na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *„Instytucja warunkowego przedterminowego zwolnienia w Polsce na tle prawnoporównawczym”*. Był to pierwszy doktorat obroniony w Katedrze Prawa Karnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego po 1945 roku. Następnym etapem w rozwoju naukowym było uzyskanie stopnia naukowego doktora habilitowanego w zakresie prawa karnego na podstawie monografii pt. *Indywidualizacja wykonywania kary pozbawienia wolności* z 1970 roku uchwałą Rady Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego z 8 grudnia 1972 roku. Monografia habilitacyjna miała duży wpływ na kształtowanie nowoczesnego obrazu polskiego więziennictwa. Była to rozprawa pionierska, wyzwała ogromną potrzebę realizacji badań nie tylko przez prawników, ale również psychologów, pedagogów resocjalizacyjnych. Badania te służyły urzeczywistnianiu naczelnej zasady wykonywania kary pozbawienia wolności, jaką była zasada indywidualizacji wykonywania kary pozbawienia wolności. Tytuł profesora nadzwyczajnego nauk prawnych został nadany Profesorowi uchwałą Rady Państwa z dnia 5 lipca 1984 roku, a tytuł profesora zwyczajnego w drodze mianowania przez Ministra Edukacji z dniem 1 grudnia 1990 roku.

Dorobek naukowy Profesora obejmuje problematykę z zakresu prawa karnego materialnego, polityki kryminalnej a przede wszystkim prawa karnego wykonawczego oraz penitencjarystyki i stanowi ponad 400 pozycji. Część dorobku naukowego Profesora oparta jest na analizie prawnodogmatycznej, prawnoporównawczej oraz badaniach empirycznych. Był autorem monografii z zakresu prawa karnego wykonawczego opartych na badaniach empirycznych odnoszących się do problematyki ośrodków przystosowania społecznego: *Efektywność umieszczania w ośrodku przystosowania społecznego w świetle wyników badań* (1987), *Umieszczenie*

w ośrodku przystosowania społecznego w świetle wyników badań (1990). Badania zawarte w tych monografiach przyczyniły się do uchylecia tej instytucji, bowiem nie spełniła roli zapisanej w przepisach prawa. Profesor był autorem lub współautorem podręczników do prawa karnego materialnego, prawa karnego wykonawczego. Szczególne miejsce wśród publikacji Profesora zajmuje *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, który doczekał się aż 7 wydań (1999, 2001, 2010, 2012, 2014, 2017, 2020). Ten ostatni dotyczy stanu prawnego na dzień 10 marca 2020 r. a jego objętość wynosi 958 stron (Duże komentarze, Wydawnictwo C.H. Beck). Dorobek Profesora jest bardzo bogaty, bo zawiera liczne rozprawy, studia, artykuły, glosy, przeglądy orzecznictwa sądów³. Na szczególną uwagę zasługują konferencje, które organizował Profesor, bądź brał w nich udział. W 1990 roku był współorganizatorem konferencji pt. *Dwadzieścia lat Kodeksu karnego wykonawczego z 1969 roku i perspektywy dalszego rozwoju prawa karnego wykonawczego*. Przez ten okres gromadził wiedzę empiryczną dotyczącą walorów i słabości pierwszego w Polsce Kodeksu karnego wykonawczego. Interesował Go problem wykonywania kary pozbawienia wolności wobec recydywistów, stąd publikacja z 1992 roku pt. *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w zakładach karnych dla recydywistów*. Na szczególną uwagę zasługuje redakcja pozycji pt. *Polska bibliografia penitencjarna. Lata 1970–2009 Gertruda i Józef Koreccy*. Owa szczególność polega na tym, że Polska posiada bibliografię penitencjarną od 1795 roku⁴ do 2009 roku. Na potrzeby Wielkiej Encyklopedii Prawa (2000) opracował 61 haseł. Przedmiotem Jego zainteresowań było szereg instytucji prawa karnego wykonawczego tj. warunkowe przedterminowe zwolnienie z odbycia reszty kary pozbawienia wolności, nadzór ochronny i umieszczenie w ośrodku przystosowania społecznego, rodzaje i typy zakładów karnych, probacja itd. Ogromna wiedza z zakresu prawa karnego, prawa karnego wykonawczego, kryminologii i penitencjarystyki sprawiła, iż Profesor został powołany w skład Zespołu Prawa Karnego Wykonawczego będącego częścią Komisji do spraw Reformy Prawa Karnego powołanego zarządzeniem Prezesa Rady Ministrów z 14 maja 1987 roku,

³ Pełny wykaz prac naukowych prof. S. Leleńtala zawarty jest w: K. Indecki (red.) *Aktualne problemy prawa karnego kryminologii i penitencjarystyki. Księga ofiarowana profesorowi Stefanowi Leleńtalowi w 45 roku pracy naukowej i dydaktycznej*, Łódź 2004; P. Bogdański, W. Pływaczewski, I. Nowicka (red.), *Ius est ars boni et equi. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Stefanowi Leleńtalowi*, Szczecin 2008.

⁴ Wcześniejsze lata bibliografii penitencjarnej opracowała E. Janiszewska-Talaga w publikacjach tej autorki: „Polska bibliografia penitencjarna 1795-1962” (1963) oraz „Polska bibliografia penitencjarna 1963 – 1969” (1972).

który przygotował a w 1995 roku skierował projekt Kodeksu karnego wykonawczego do Sejmu. Ten został uchwalony ustawą z 26 czerwca 1997 roku – Kodeks karny wykonawczy. Profesor w zespole pełnił rolę wiceprzewodniczącego. W opinii świata – nie tylko naukowego – jest uznany za współautora nowego Kodeksu karnego wykonawczego w którym tylko 11% bez zmian przejęto z dotychczas obowiązującego Kodeksu karnego wykonawczego a 67% stanowiły przepisy całkiem nowe.

Profesor był pilnym obserwatorem funkcjonowania nowego Kodeksu karnego wykonawczego, wdrażenia go do praktyki, potrzeb jego nowelizacji, unikania deformacji. Korzystał z bardzo wielu możliwości rozpowszechniania wiedzy dotyczącej Kodeksu karnego wykonawczego z 1997 roku. Przybliżał podstawowe wartości na których został zbudowany tj. poszanowanie praw skazanych, humanitarne, godne sprawiedliwe i zindywidualizowane ich traktowanie, ochrona społeczeństwa przed przestępczością, współdziałanie społeczeństwa w realizacji profilaktyki kryminalnej, minimalizacja społecznych kosztów wykonywania kar kryminalnych. Korzystał z publikacji w naukowych czasopismach, monografiach wieloautorskich, konferencji, wykładów uniwersyteckich. Problematykę związaną z nowelizacją Kodeksu karnego wykonawczego oraz istotą zmian zawartych w Kodeksie karnym wykonawczego przybliżał na kolejnych Polskich Kongresach Penitencjarnych w latach 1996, 1999, 2002 i 2006 oraz sympozjach i konferencjach naukowych, które organizował Centralny Zarząd Służby Więziennej, Polskie Towarzystwo Penitencjarne (najczęściej w Centralnym Ośrodku Służby Więziennej w Kaliszu). Zaangażowanie naukowe Profesora znajduje wyraz w działalności na rzecz organizacji i towarzystw naukowych tj.: Polskie Towarzystwo Kryminologiczne im. Stanisława Batawi, Towarzystwo Naukowe Prawa Karnego (członek Zarządu), Polskie Towarzystwo Penitencjarne (członek Rady Naukowej) oraz Łódzkie Towarzystwo Naukowe.

Profesor był ekspertem Sejmu III, IV i V kadencji. Ze względu na ogromny dorobek naukowy oraz wiedzę w dziedzinie nauk penalnych został powołany na członka Kolegium Redakcyjnego „Przeglądu Więziennictwa Polskiego” w czasie, gdy wydawcą tego kwartalnika był Centralny Zarząd Służby Więziennej tj. od 1990 roku do 2018 roku (kiedy ten kwartalnik przejęła Wyższa Szkoła Kryminologii i Penitencjarystyki). Był członkiem kolegium redakcyjnego „Przegląd Policyjny”, członkiem rady programowo-naukowej „Probacji” oraz redaktorem naukowo – dydaktycznym „Folia Iuridica” Wydawnictwa Uniwersytetu Łódzkiego.

Profesor był nie tylko wybitnym naukowcem, ale również cenionym dydaktykiem. Prowadzone przez Niego wykłady z prawa karnego materialnego, polityki kryminalnej oraz prawa karnego wykonawczego cieszyły się dużą popularnością i uznaniem studentów, którzy chętnie zapisywali się na prowadzone przez Profesora seminarium magisterskie. Wypromował ponad 1200 prac magisterskich i licencjackich na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego, w Wyższej Szkole Policji w Szczytnie, w Szkole Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku oraz w Wyższej Szkole Bezpieczeństwa i Ochrony im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie. Profesor był promotorem ponad 25 rozpraw doktorskich, w tym niżej podpisanych autorów niniejszego wspomnienia, oraz opiekunem naukowym w trzech przewodach habilitacyjnych a także recenzentem wielu rozpraw doktorskich i habilitacyjnych, autorem recenzji dorobku naukowego o nadanie tytułu naukowego profesora.

Wspomnienie o Profesorze byłoby niepełne bez przywołania Jego ogromnego zaangażowania w kształtowanie Studenckiego Naukowego Ruchu Penitencjarnego w latach 1960-1989. Był opiekunem Międzywydziałowego Koła Penitencjarnego na Uniwersytecie Łódzkim, opiekunem ogólnopolskich i środowiskowych obozów naukowych Kół Penitencjarnych. Ruch ten w okresie realnego socjalizmu sprzyjał pozyskiwaniu wiedzy przez studentów o tym co się dzieje za murami więziennymi. Członkowie kół penitencjarnych byli jedyną grupą społeczną mającą w tym czasie wstęp na teren zakładów karnych. Ponadto uczestnicy studenckich obozów naukowych opracowywali krytyczne raporty o stanie więziennictwa w latach 1960–1989. Wnioski wynikające z nich wskazywały kierunki reformy systemu penitencjarnego. Ponadto ze studenckiego ruchu penitencjarnego wywodziło się wielu absolwentów różnych kierunków studiów uniwersyteckich, którzy zasilali kadre Służby Więziennej, na czym szczególnie zależało ówczesnym reformatorom prawa karnego wykonawczego m.in. prof. dr. hab. Stanisławowi Walczakowi, który był promotorem reform więziennictwa po 1956 roku. Ruch ten miał również wpływ na powstawanie i rozwijanie wśród kadry penitencjarnej dyskusyjnych klubów penitencjarnych. Zaslugi Profesora w tym zakresie są ogromne. W dowód uznania za ponad 25-letnią opiekę nad studenckim ruchem penitencjarnym, zorganizowaniem kilkunastu obozów letnich został wyróżniony Medalem Zrzeszenia Studentów Polskich „Za zasługi dla rozwoju studenckiego ruchu naukowego”.

W dowód uznania dla twórczej pracy naukowej, dydaktycznej, organizacyjnej Profesor był wyróżniany nagrodami Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego i Rektora Uniwersytetu Łódzkiego oraz odznaczeniami: Krzyżem Oficerskim i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Komisji Edukacji Narodowej, Złotą Odznaką Uniwersytetu Łódzkiego, Medalem Uniwersytetu Łódzkiego „W Służbie Społeczeństwa i Nauki” oraz Medalem 50-lecia Uniwersytetu Łódzkiego, Honorową Odznaką m. Łodzi i byłego województwa łódzkiego, Medalem Pamiątkowym „Neminem Captivabimus Nisi Iure Victim Est”, Srebrnym i Złotym Medalem „Za Zasługi dla Policji”, Złotą Odznaką „Za zasługi w Pracy Penitencjarnej”.

Profesor odszedł od nas 10 maja 2025 r. Spoczął na cmentarzu rzymskokatolickim na ul. Smutnej 6 w Łodzi. Pozostawił po sobie wielkie dzieło swojego życia – dzieło które dotyczy człowieka egzystującego w szczególnych warunkach, bo w więzieniu. W pamięci Jego uczniów, przyjaciół i bliskich pozostanie na zawsze jego przesłanie, że kara ma służyć nie potępieniu, lecz poprawie i powrotowi do społeczeństwa. Wspomnienie zostało opracowane na podstawie: K. Pawlak, *Polski Bibliograficzny Słownik Penitencjarny*, Kalisz 2008, s. 53-54, K. Indecki, *Działalność naukowa i dydaktyczna profesora Stefana Leleńtala*, [w:] K. Indecki (red.), *Aktualne problemy prawa karnego kryminologii i penitencjarystyki. Księga ofiarowana Profesorowi Stefanowi Leleńtalowi w 45 roku pracy naukowej i dydaktycznej*, Łódź 2004, s. 8-19; P. Bogdalski, W. Pływaczewski, I. Nowicka (red.), *Ius est ars boni et equi. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Stefanowi Leleńtalowi*, Szczytno 2008, s. 7-23, A. Nawój-Śleszyński, *Współpraca Zakładu Prawa Karnego Wykonawczego Uniwersytetu Łódzkiego z polskim więziennictwem*, [w:] A. Nawój-Śleszyński, J. Łuczak, *Wybrane problemy indywidualizacji wykonywania kary pozbawienia wolności i środków probacyjnych*, Łódź 2017, s. 283-300; S. Leleńtal, *Wspomnienia z pracy w Służbie Więziennej oraz innych działaniach związanych z wykonywaniem kary więzienia*, [w:] A. Nawój-Śleszyński, M. Niewiadomska-Krawczyk (red.), *Oddziaływania wobec skazanych na karę pozbawienia wolności w polskim systemie penitencjarnym*, Łódź 2020, s. 213-228, J. Korecki, *Penitencjarne remanenty*, Warszawa 2021; W. Kulesza, *Prof. zw. dr hab. Stefan Leleńtal, Życiorys naukowy* (niepublikowane), M. Niewiadomska-Krawczyk, *Wokół osoby Szanownego Jubilata. Sylwetka oraz działalność naukowa i dydaktyczna Profesora Stefana Leleńtala* (niepublikowane).

Aldona Nawój-Śleszyński i Józef Nawój

